

adiamm1@hotmail.com

**"ארץ אוכלת יושביה"
קריאה ב"תרגילים בעברית שימושית" לפגיס וב"שירת הסטיקר"
לגרוסמן**

עדיה מנדלסון-מעוז
אוניברסיטת חיפה וסמינר הקיבוצים

ב 1977 כתב דן פגיס את שירו "תרגילים בעברית שימושית", שיר העוסק, לכאורה, בתרגול של פעולות דקדוקיות, אך למעשה, בונה טקסט מתאתי, המבקר את השיח התרבותי-חברתי בישראל. כרבע מאה לאחר מכן, בעומק האינתיפדה השניה, כותב דוד גרוסמן את "שירת הסטיקר", ספק שיר ספק פזמון, המבוצע על ידי להקת הרוק "הדג נחש" – שיר שהוא קולאז' של ססמאות שהודפסו על סטיקרים פופולריים – היוצא כנגד תרבות של שנאה והרג.

בהרצאה זו אבקש להשוות בין שני השירים: שניהם מאמצים פואטיקה אינטרטקסטואלית, היוצרת כפל פנים. השיר של פגיס בונה מעין שיעור בעברית, ודרכו יוצר מרחב ייחודי למשחקי שפה שונים של התרבות היהודית לדורותיה: התנ"ך, התלמוד, הפיוט העברי והעברית המודרנית. התמרון בין משחקי השפה השונים, והשימוש המינורי והאגבי בונים שעשוע אינטלקטואלי מחד, אך יוצרים תמונה מזעזעת ואבסורדית מאידך. פגיס חושף את שקריותו של השיח התרבותי-חברתי, דרך הסתירה העמוקה בין האופן שבו "מדברים על הדברים" לבין משמעותם.

גם ב"שירת הסטיקר" לא מופיע תיאור קורע לב של מוות, תורבן ושנאה, אלא מוצג משחק לשוני כמעט מהתל. השיר מציב קלישאות, זו לצד זו, ויוצר על ידי מצלולים, חריזות, אליטרציות וחזרות של מילים, עדות תרבותית מצמררת. גם בשיר זה, כמו בשירו של פגיס, נוצרת תחושה כפולה אצל הקורא, אשר מחד, מנסה לשחזר את מקורם וצורתם של הסטיקרים, ומאידך, ער להקשר החדש שבו הם מוצגים.

הן "תרגילים בעברית שימושית" והן "שירת הסטיקר" אינם עסוקים בתיאור אירוע קונקרטי, ולכן יכולים להיתפס כאקטואליים מעבר לזמן חיבורם. עם זאת, משחקי ההקשרים הלשוניים, המזינים את שני השירים, עשויים להפנות את תשומת הלב להבדלים בין הדורות. בעוד פגיס מרבה להשתמש במשפטים מקראיים ובחומרים מספרי הדקדוק הפופולריים, למשל "ודייק"; אצל גרוסמן נעוץ מקורם של המשפטים המשועתקים בליבה של התרבות העכשווית, ובשיח הססמאות השולט בכל רחוב, על כל מסך פרסום ובכל ערוץ טלוויזיה. העומק ההיסטורי של השפה שמביא פגיס, מוחלף במשפט הקליט והמהיר, שאפשר לשווקו להמונים.

באחרית הדבר לספרון "ואין תיכלה לקרבות ולהרג – שירה פוליטית במלחמת לבנון" (1983) כותבים חנן חבר ומשה רון: "אחת הדרכים ליצירת מגע אפקטיבי בין עולם הספרות לבין המציאות הפוליטית הממשית הוא עיצובם מחדש של חומרים לשוניים בעלי פונקציה חוץ ספרותית... בשיח-ושיג היומיומי אין אדם טורח להאזין לכל השתמעויות וכל דימוי הצפוניים בו מכוח כל גלגלותיו הקודמים. את ההרגלים האוטומטיים האלה יוצאת השירה להפרי".

בהרצאה זו, אבקש להראות, דרך השוואת שני השירים, בהקשרם התרבותי, ההיסטורי והלשוני, כיצד באמצעות משחקי השפה ושינויי ההקשר, חודרות המילים את מסך השגרה ומפרות את שלוות הנפש של הקורא, המוצא עצמו מביט בעיניים אחרות לעבר המציאות שסביבו.